

SCURTE CONSIDERAȚII ASUPRA ECO – TEOLOGIEI DIN PERSPECTIVA ABORDĂRII INTERDISCIPLINARE: DREPT – FILOSOFIE – RELIGIE

Avocat dr. Valentin-Stelian BĂDESCU*
Baroul București

Eco-teologia este un concept relativ nou, care propune posibilitatea de a considera problemele grave ale mediului existente în momentul de față, drept foarte importante în cadrul teologiei. Eco-teologia a fost subiect de cercetare științifică atât pentru specialiștii în domeniul dreptului mediului, cât și pentru cei din biologie, medicină, religie, filozofie. Actualitatea problemelor teoretice fundamentale ale ecologiei rezidă din rodul cercetărilor ecologice în înțelegerea legilor organizării și evoluției formelor vieții. Cercetările ecologice prezintă importanță practică în rezolvarea problemelor legate de folosirea rațională a resurselor biologice, în preîntâmpinarea deteriorării și în protecția mediului.

Cuvinte cheie: drept; filozofie; dreptul mediului; protecția mediului; religie; eco-teologie; ecologie.

Dintru-început se cuvine făcută o precizare, și anume, aceea că nu încercăm să inventăm denumiri noi, științe noi ori ramuri de drept care își așteaptă întemeietorul. De la Biblie încoace nu există un text original, totul este intertext, adaptări și redefiniri; chiar și marele Will Shakespeare sau, mai recent, Paulo Coelho, autor comercial de succes, nu au făcut altceva decât să preia frânturi din Evanghelie ori gândirea filocalică și să le adapteze timpului și oamenilor, căci așa cum spune Eclesiastul, „ceea ce a mai fost, aceea va mai fi, și ceea ce s-a mai întâmplat se va mai petrece, căci nu este nimic nou sub soare”.

Chiar și în drept, acolo unde normele își au sorginea în normele religioase, *exempli gratia* decalogul, s-ar părea că de la dreptul roman nu s-a mai ivit nimic nou, este numai text și intertext. Parțial adevărat, pot fi contrazis, dar în afara dreptului mediului, ramură de drept nou apărută, noutățile, raportate la o perioadă de timp atât de mare sunt nesemnificative. Ori, în alte cuvinte, așa cum scria regretatul profesor Antonie Iorgovan, „cunoașterea științifică nu este altceva, într-o formulare cu o notă metaforică,

* e-mail: valentinbadescu@yahoo.com

decât un permanent proces de perfecționare a limbajului, spre a evoca esențe, mereu mai profunde”.

Aceeași opinie o regăsim, în altă redactare, potrivit căreia în știința dreptului internațional se consideră că folosirea unor denumiri evocând ramuri ale dreptului spre a delimita diferitele părți ale acestuia își are originea în sistematizarea dreptului intern și apare în codificarea dreptului internațional. Realizată în cadrul ONU, care a încetățenit expresii precum dreptul mării, dreptul diplomatic și dreptul tratatelor, alte denumiri ca dreptul penal al mediului, sau chiar foarte recent eco-teologia, utilizate tot mai frecvent, reflectă esența dreptului internațional contemporan și specializarea sa, delimitarea între ele făcându-se în funcție de obiectul normelor ce le cuprind. Suntem în prezența unui proces complex, cu implicații și complicații, dar un proces istoric al evoluției dreptului planetar, în general. Este vorba, pur și simplu, de depășirea paradigmei clasice a divizării dreptului în drept național și drept internațional, dreptul european devenind elementul central de referință și în ceea ce privește evoluția dreptului național.

Ca orice noutate și conceptul „eco-teologia” a generat și generează o serie de discuții, ridică întrebări la care teoreticienii și practicienii dreptului caută răspunsuri și soluții. La unele dintre ele ne vom referi în cele ce urmează, cu intenția de a încerca clarificarea lor dintr-o perspectivă inter, multi și transdisciplinară, drept, religie filozofie, trecând peste faptul că astăzi multe dintre normele dreptului sunt tributare politicii, ori pot servi unor interese politice sau financiare. Înainte de toate, pe scurt, câteva elemente despre ecologie, ecosistem și ecosferă.

Noțiuni fundamentale de ecologie, ecosistem și ecosferă

Din punct de vedere etimologic, termenul „ecologie” provine din grecescul *oikos* – casă și *logos* – știință. Astăzi, ecologia este definită, în general, ca știința care studiază condițiile existenței ființelor vii și interacțiunile de orice natură care au loc între aceste ființe, pe de o parte, și între aceste ființe și mediul lor, pe de altă parte. Actualitatea problemelor teoretice fundamentale ale ecologiei rezidă din rodul cercetărilor ecologice în înțelegerea legilor organizării și evoluției formelor vieții. Cercetările ecologice prezintă importanță practică în rezolvarea problemelor legate de folosirea rațională a resurselor biologice, în preîntâmpinarea deteriorării și în protecția mediului.

Dezvoltarea fără precedent a tehnicii în toate domeniile activității umane are ca urmare, pe lângă creșterea producției materiale, și prejudicii aduse naturii sub diverse forme (tulburarea ecosistemelor naturale, poluarea mediului etc.). Acțiunea de protecție a mediului se poate realiza pe deplin prin asocierea măsurilor de ordin juridic și administrativ, cu cele de ordin educațional. Fără o

educație în acest sens, deși schimbarea mentalității oamenilor nu este ușoară, orice acțiune de ocrotire a mediului este supusă eșecului.

Educația ecologică trebuie să dezvolte la nivelul întregii umanități o atitudine de respect și responsabilitate față de resursele naturale în vederea ocrotirii lor. În procesul de educație este important a se conștientiza faptul că omul, ca specie biologică, este dependent de natură și nu poate trăi în afara ei. În prezent, gândirea ecologică se integrează tot mai activ în toate domeniile vieții cotidiene, exercitând un puternic impact asupra conștiinței sociale.

Ecologia nu se ocupă de sistemul biologic individual, de organismul individual, de studiul plantelor și animalelor, ci de sistemele alcătuite în comun de acestea. În concluzie, ecologia reprezintă știința care se ocupă cu studiul sistemelor supraindividuale, cum ar fi: populația, biocenoza, ecosistemul și biosfera.

Populația, din punct de vedere ecologic, este un sistem de indivizi din aceeași specie, situați în același biotop (populația nu cuprinde indivizi din specii diferite).

Biocenoza este un sistem de populații atașate de un anumit biotop.

Biotopul este locul ocupat de biocenoză și cuprinde atât mediul abiotic (solul, apa aerul, factorii climatici etc.), cât și toate elementele necesare apariției și dezvoltării organismelor.

Niciun individ, nicio populație nu pot trăi izolați de mediu. Legătura cea mai simplă într-o biocenoză este legătura dintre doi indivizi sau dintre două populații, numită biosistem. Într-un biosistem, fiecare dintre cei doi parteneri este dependent sau cel puțin influențat de celălalt.

Ecosistemul este un sistem complex alcătuit din biocenoză și biotop, adică din fragmentul de scoarță terestră populat și transformat de o biocenoză.

Biosfera cuprinde toate ecosistemele de pe planeta noastră, fiind alcătuită din învelișul viu și mediul său (litosfera, hidrosfera și troposfera).

Organizarea sistemică a materiei vii

Noțiunea de sistem reflectă anumite particularități ale organizării Universului. Sistemul este o colecție de obiecte și simboluri care acționează ca un întreg. Interacțiunea dintre elementele materiale care intră în alcătuirea oricărui sistem, organizarea lor în spațiu și timp, este ceea ce face sistemul să se mențină ca unitate, să se comporte ca un întreg în relațiile sale cu sistemele înconjurătoare. Elementele componente (subsistemele) sunt legate între ele prin reacții spațiale și interacțiuni, îndeplinind anumite funcții, prin care contribuie la menținerea integrității sistemului, rezistând diferitelor forțe din afară care tind să dezorganizeze sistemul dat.

Chiar în această formă generală noțiunea de sistem are o mare importanță; de la un cristal minuscul până la planeta noastră, de la virus până

la ființa umană, ca și întreaga societate omenească, toate se constituie în sisteme. Din compararea diferitelor sisteme se pot evidenția unele trăsături comune ale lor, care permit o bună înțelegere a modului cum sunt organizate, cum funcționează, de câte feluri sunt și care sunt relațiile dintre sisteme și mediul înconjurător. Din punct de vedere al relațiilor sistemelor cu mediul, se deosebesc trei categorii de sisteme:

- a) *izolate* – care nu realizează schimburi de materie și energie cu mediul;
- b) *închise* – care efectuează cu sistemele înconjurătoare numai schimburi energetice;
- c) *deschise* – cele care au cu mediul atât schimburi energetice, cât și materiale.

Sistemele biologice sunt sisteme deschise, informaționale, care, datorită organizării lor, au capacitatea de autoconservare, autoreproducere, autoreglare și autodezvoltare. Acestea au un comportament antientropic și finalizat, ceea ce le asigură stabilitatea în relațiile lor cu alte sisteme (entropia caracterizează gradul de dezordine al sistemului). Fiecare sistem are o anumită structură, cât și anumite funcții. Structura reprezintă forma sau arhitectura unui sistem. Funcția sistemului exprimă relațiile sistemului respectiv în întregul său. De exemplu, conexiunile existente între componentele unui organism sunt de natură morfo-fiziologică și se finalizează în îndeplinirea celor două funcții esențiale ale individului: autoconservarea și autoreglarea. Toate viețuitoarele prezintă o serie de caracteristici care le deosebesc de sistemele deschise nebiologice, trăsături care s-au conturat și perfecționat de-a lungul evoluției lor îndelungate. Aceste trăsături sunt:

- a) caracterul istoric;
- b) caracterul informațional;
- c) integralitatea;
- d) echilibrul dinamic;
- e) programul;
- f) autoreglarea.

a) Caracterul istoric

Evoluția, ca proces de transformare și mișcare, este o proprietate generală a materiei vii. Oricât de profund am cunoaște alcătuirea unui sistem biologic (un microorganism, o plantă, un animal), utilizând metodele cele mai adecvate, analitice și toxonomice, nu vom reuși să explicăm structura și funcțiile lui dacă nu-i cunoaștem etapele apariției lui, istoria lui. Fiecare organism, de la cel mai simplu până la cel mai evoluat, conservă și rezumă în patrimoniul său ereditar istoria populației din care face parte, istorie a nenumărate generații.

b) Caracterul informațional

Toate sistemele biologice, din punct de vedere fizic, funcționează ca niște sisteme informaționale care folosesc transformările energetice ca mijloc pentru recepționarea, prelucrarea, acumularea și transmiterea informațiilor. Orice organism viu, în activitatea sa metabolică, transformă energia diferitelor legături chimice în energie termică, mecanică, nervoasă, electrică etc. Această transformare de energie reprezintă forma cea mai adecvată prin care organismul, ca sistem deschis, întreține relațiile sale cu mediul înconjurător. Toate sistemele biologice sunt sisteme informaționale ce pot să recepționeze informații, să le prelucreze, interpreteze și apoi, în anumite momente, să transmită mediului sau altor sisteme din mediu, propriile sale informații.

c) Integralitatea

Părțile componente ale unui sistem biologic se diferențiază morfo-funcțional, stabilesc între ele conexiuni și interacțiuni care determină funcționarea sistemului ca întreg. Fiecare sistem biologic este delimitat față de alte sisteme și se comportă ca un tot, datorită conexiunilor care leagă componentele lui. Dezvoltarea integralității coincide cu însăși dezvoltarea organizării sistemului și are ca efect sporirea eficacității autocontrolului și a echilibrului său dinamic.

d) Echilibrul dinamic

Echilibrul dinamic reprezintă starea în care un sistem biologic (individ, populație, biocenoză) sau mixt (ecosistem) se menține în aproximativ aceleași limite, prezentând slabe fluctuații în timp și spațiu, ca urmare a interdependenței indivizilor sau a părților care îl compun. Cauzele care determină echilibrul dinamic al sistemelor biologice sunt factorii de mediu care tind permanent să dezechilibreze sistemul și tendința continuă de stabilizare a acestuia care se realizează datorită însușirii fundamentale a sistemelor deschise, de a întreține un permanent schimb de substanță și energie cu mediul și sistemele înconjurătoare.

e) Programul

Evoluția fiecărui organism ce are loc din momentul apariției și până la dispariția lui, se realizează pe baza unui program general, care determină desfășurarea secvențială a fiecărei etape de dezvoltare ontogenetică și condiționează durata de viață a organismului. Acest program determină o serie de programe inferioare (de coordonare a nivelurilor inferioare), care în cazul organismelor vii cuprinde totalitatea organelor, țesuturilor și celulelor. Indivizii se integrează ca parte componentă în sistemul biologic ce formează nivelul populațional. Această acțiune se realizează printr-un program superior, care asigură existența sistemului populațional în care este integrat individul.

Relațiile dintre aceste categorii de programe sunt de așa natură, încât toată această ierarhie de programe este controlată și permanent verificată, prin mecanismele de control ale programelor superioare, asigurându-se astfel unitatea în diversitatea lumii vii.

f) Autoreglarea

Sistemele deschise, biologice, sunt organizate de așa natură încât autoreglarea le permite recepția informației, circulația ei între elementele sistemului, selecția celui mai bun răspuns. Autoreglarea se realizează prin mecanisme de conexiune directă și conexiune inversă (*feedback*).

Ierarhia sistemelor biologice

Se constată existența a două linii ierarhice: *ierarhia individuală* (morfofiziologică) care cuprinde sistemele din interiorul unui organism și *ierarhia supraindividuală* care cuprinde individul, populația, biocenoza, ecosistemul și biosfera. În general, ierarhia nivelelor de organizare ale materiei vii trebuie privită în legătură cu evoluția treptelor fundamentale ale dezvoltării biologice: celulă – organism pluricelular – populație – biocenoză.

Ierarhia individuală

Totalitatea sistemelor individuale este caracterizată de următoarele trăsături:

- sistemele din cadrul individului sunt nemijlocit legate între ele și corelate pe căi fiziologice (nervoase, endocrine etc.) și pe căi morfologice (conexiuni anatomice);
- în condiții normale, ele nu pot exista și funcționa decât în cadrul organismului întreg.

Ierarhia sistemelor supraindividuale

Materia vie nu există ca atare, ea există prin indivizii biologici, plante sau animale, care se pot afla pe diferite trepte de dezvoltare, de la bacterii la plantele cu flori, de la protozoare la mamiferele cele mai evolute, inclusiv omul. Indivizii biologici nu pot trăi izolat. Fiecare specie ocupă un anumit teritoriu, un anumit areal geografic pe care indivizii unei specii oarecare nu sunt răspândiți uniform, ci sunt grupați în locuri mai potrivite, formând populații ale speciei respective.

Toate nivelele supraindividuale (individul, populația, biocenoza, ecosistemul și biosfera) reprezintă sisteme deschise cu autoreglare. Această categorie posedă însușirile comune tuturor sistemelor biologice: integralitatea, echilibrul dinamic, autoreglarea.

Sisteme ecologice ierarhizate

Ecosistemul

Ecosistemul este unitatea de bază a ordinii în natură, conturat multimilenar în complexul interacțiunilor ecologice. Ecosistemul, ca parte structurală și funcțională a naturii, determină complexitatea ecosferei și este sediul acțiunilor și retroacțiunilor lumii vii din mediul înconjurător. Ca parte a naturii, ecosistemul reprezintă un fragment mai mare sau mai mic al biosferei, alcătuit dintr-o componentă vie, reprezentată de plante și animale (biocenoză), și una nevie (biotopul), care formează un ansamblu integrat, în permanentă interacțiune.

Ecosistemul este constituit din următoarele părți principale:

- factorii abiotici (climatici, fizico-chimici, nutrienți, substanțe anorganice etc.);
- organismele autotrofe (bacterii, alge, ciuperci, plante superioare);
- organismele heterotrofe (fitofage, carnivore, saprofage, omnivore).

Ecosistemul se caracterizează prin anumite interacțiuni între biotop și substanța vie, diferențiate prin circulația, transformarea și pierderea energiei, printr-o structură spațială bine definită.

Funcțiile ecosistemului

Funcționalitatea ecosistemului rezultă din relațiile existente între speciile care îl compun și interacțiunile acestora cu factorii abiotici. Esența funcționării unui ecosistem constă în antrenarea energiei solare și a substanțelor nutritive în circuitul biologic, unde sunt transformate în substanțe organice ce intră în alcătuirea populațiilor din biocenoză. Astfel, ecosistemul apare ca o unitate productivă de substanță organică, materializată în organismele ce populează biotopul dat. Principalele funcții ale unui ecosistem sunt: funcția energetică, funcția de circulație a materiei și funcția de autoreglare.

Funcția energetică

Ecosistemul funcționează ca un laborator de acumulare și transformare a energiei. Niciun ecosistem nu produce energie. Energia ecosistemului poate să crească numai pe baza aportului radiațiilor solare, care constituie principala sursă de energie a unui ecosistem. O parte din energia solară care ajunge într-un ecosistem este reflectată, o altă parte este interceptată de biocenoză și o ultimă parte este absorbită de sol sau apă. Radiațiile solare reprezintă energia cu lungime de undă scurtă. Radiațiile termice cuprind energii cu lungimi de undă lungi, ce asigură energia calorică necesară proceselor vitale, prin favorizarea funcțiilor metabolice, a schimburilor celulare și a reacțiilor biochimice.

Funcția de circulație a materiei

Elementele chimice care participă la construcția lumii noi în natură, numite bioelemente, parcurg așa-numitul circuit al bioelementelor în natură sau ciclul biotic, cum ar fi: circuitul carbonului, circuitul azotului, circuitul fosforului, circuitul apei.

Funcția de autoreglare

Funcția de autoreglare a ecosistemului este rezultatul modului de organizare a acestuia, o expresie a conexiunilor reciproce dintre speciile componente și dintre acestea și factorii biotopului. De regulă, un sistem deschis, cum este ecosistemul, are tendința de a se menține într-o anumită stare și de a reveni la starea inițială ori de câte ori este tulburat. Această tendință de revenire la forma inițială și de a păstra (în anumite limite) o stare de echilibru între populațiile componente dintr-o biocenoză se datorează capacității de autocontrol (homeostazie) a ecosistemului. Mecanismele de autocontrol care acționează la nivelul ecosistemului sunt de două tipuri:

- biodemografice, care execută controlul numeric și controlul biomasei organismelor;
- biogeochimice, care stabilesc în mediu și în organism concentrațiile normale ale componentelor chimici.

Ambele tipuri de control sunt de natură biologică, fiind efectuate de către organismele din biocenoză, care prin creșterea sau diminuarea numărului lor mențin un echilibru între ele și mediu, în ciuda factorilor care perturbă în mod permanent starea sistemului.

Ecologia și credința creștină

Eco-teologia este un concept relativ nou, care propune posibilitatea de a considera problemele grave ale mediului existente în momentul de față, drept foarte importante în cadrul teologiei. Eco-teologia a fost subiect de cercetare științifică atât pentru specialiștii în domeniul dreptului mediului, cât și pentru cei din biologie, medicină, religie filozofie.

Propunerea ca prefixul eco să fie folosit împreună cu termenul de teologie pentru a demonstra necesitatea imperativă de a lua măsuri cu privire la conservarea și dezvoltarea naturii, a fost făcută de cunoscutul biolog argentinian Alfredo Salibian. Trebuie să ne amintim că împăcarea adusă de Isus Hristos a avut două dimensiuni. Pe de o parte, a avut o dimensiune verticală, pentru că a restaurat relațiile oamenilor cu Dumnezeu, dar, pe de altă parte, a avut și una orizontală, care permite restabilirea legăturilor oamenilor între ei și totodată cu creația divină.

Nu putem omite din demersul nostru de cercetare științifică relația care trebuie să existe între teologie și sfera politică. Astfel, o lipsă de colaborare și

înțelegere mutuală între cele două entități poate avea consecințe grave, întrucât dacă nu înțelegem ceea ce se petrece în domeniul politic, ne va fi foarte greu să participăm la aplicarea normelor legislative. De asemenea, creștinii propun, chiar insistă asupra necesității urgente de a promova o etică a responsabilității sociale în problema gestiunii resurselor naturale și a respectării creației, concept denumit „slujirea creației” ce se opune categoric școlii de gândire dominante, care consideră economia superioară în raport cu natura și care a condus la grave consecințe opresive din cauza cărora suferă numeroase ființe umane, în timp ce relația noastră cu natura a fost distrusă.

Interdisciplinaritatea. Noua paradigmă în cercetarea și reformarea dreptului

Am preluat titlul unei recente lucrări a eminentului profesor Ioan Alexandru reputatul teoretician în domeniul dreptului administrativ și al științei administrației și, deopotrivă, experimentatul practician în domeniul administrației publice, pentru a aborda problematica eco-teologiei din perspectiva promovării dialogului dintre religie, filozofie și științe, în general, știința dreptului, în particular, întrucât subiectul rămâne insuficient cunoscut în mediul academic, universitar, eclezial, educațional și, fără a greși prea mult, la nivelul societății românești.

Pe de altă parte, predarea religiei în școală, cuprinderea ei în curricula gimnazială și liceală, face inevitabilă întâlnirea datelor și a teoriilor științifice cu discursul religios și cu cel filosofic. Și ar mai fi ceva, problemele mediului nu sunt numai ale românilor ori japonezilor, vis a vis de catastrofa recentă cu care se confruntă Țara Soarelui Răsare. Acestea ar fi doar câteva dintre motivele pentru care ar trebui să existe o cooperare firească între biserică și mediul academic și universitar.

Proiectele interdisciplinare ar fi o soluție atât pentru crearea unei viziuni coerente despre importanța dialogului interdisciplinar în societatea de astăzi, cât și în ceea ce privește utilitatea dobândirii unor competențe în dialogul interdisciplinar între religie, filozofie și știință.

Prezența religiei în școală aduce cu sine numeroase situații în care profesorul (de religie, filozofie, sau de științele naturii) trebuie să pună în acord, anumite afirmații făcute în cadrul cursului, cu altele făcute în cadrul altor cursuri. În acest context, multe dintre cunoștințele predate în cadrul unor discipline vin în contradicție sau într-o poziție incompatibilă cu alte afirmații. De asemenea, utilitatea actuală a cercetării interdisciplinare este necesară și pentru depășirea stadiului de izolare în spațiul propriu de cercetare și a unui nivel formal și instituțional al dialogului religie – filozofie – știință. Din păcate în lumea modernă, lucrurile s-au cam complicat, în sensul că, dacă

vorbim despre cele trei mari forme ale cunoașterii – teologică, filozofică, științifică, putem spune că au devenit străine una de alta. De aceea, este firesc să ne întrebăm, în ce măsură ele pot comunica din nou, dar nu într-un mod formal și instituțional, ci într-o manieră reală, concretă, la un nivel mai profund. Altfel, vom rămâne fiecare izolat în spațiul său de cercetare sau de specializare și de aici se nasc adevăratele probleme. Ca să fac o paralelă, se vorbește acum foarte mult de criză și se dau fel de fel de explicații de ordin politic și economic, însă motivele care au stat la baza acestei crize sunt, în primul rând, de ordin moral și spiritual. Și în acest caz putem vorbi de un efect al înstrăinării unei forme a cunoașterii de celelalte.

Ideea de Dumnezeu în știință

Ce este dreptul? Cum este dreptul? Când este dreptul? Care sunt accepțiunile noțiunii de drept? Dreptul-știință, dreptul-tehnică, dreptul-artă. De ce dreptul este azi o dimensiune inalienabilă a existenței umane? Iată doar câteva întrebări pe care și le pun toți cei ce lucrează pe tărâmul dreptului. Întrebări ce și le pot pune, în egală măsură, toți oamenii, ca participanți la viața socială, cei care văd în domnia legii modalitatea de a deveni stăpânii vieții și nu sclavii ei și care, pe această cale, simt că Dumnezeu este cu adevărat în ei, așa cum remarcă Nicolae Titulescu.

Pentru a da răspuns preocupărilor specifice ambiției de pregătire pentru o specialitate atât de profund umană cum este cea juridică, știința teoriei generale a dreptului propune câteva instrumente de lucru fundamentale. Acestea sunt: conceptele, categoriile, principiile și noțiunile esențiale în baza cărora dreptul poate fi gândit și explicat. Am înțeles că „per aspera ad astra”, iar studiul dreptului nu presupune numai metodă, sistem și sagacitate, ci și deplină încredere în Dumnezeu, ne exprimăm speranța că acest demers va putea însemna un început de drum, în urcușul greu al cercetării interdisciplinarității, noua paradigmă în cercetarea și reformarea dreptului.

Când fac această afirmație gândul mă poartă aproape instinctiv către profesorul N.C. Paulescu și opera sa „Fiziologie Filosofică” – Noțiunile „suflet” și „Dumnezeu” în fiziologie, asupra cărora nu vom detalia. Vom cita numai atât: „Profesorul trebuie să cântărească toate cuvintele pe care le pronunță și să probeze tot ce afirmă”, iar ca profesor, doctorul Paulescu era o figură covârșitoare, lecțiile lui de fiziologie erau extrem de impresionante. „Care din noi nu a fost cuprins de emoția, pe care el știa să o evoce atât e magistral, atunci când în fața unei studențimi atente și iubite, evoca existența dumnezeirii, a acelei forțe supreme, în care el credea cu o convingere neclintită”. Așa îl evoca medicul evreu Aurel Abramovici, pe cel care doar turpitudinea și furtul proprietății științifice a altuia l-au privat de un bine

meritat premiu Nobel. Din analiza critică a profesorului Paulescu, reiese că numai Isus Cristos a înțeles, în toată adâncimea lor, cauzele conflictelor, și că el a dat, în același timp, remediile, care construiesc o morală cu adevărat științifică – doctrina creștină. De aceea, Paulescu își încheia a doua carte de Fiziologie filosofică cu declarația „Știința vieții m-a condus să zic, într-o lecție precedentă: Cred în Dumnezeu. Aceeași știință mă duce astăzi, să adaug: și în Isus Cristos”.

Ideea de „Dumnezeu” este o noțiune fundamentală fără de care știința cade în absurd. Materialismul ateu a năpădit societatea modernă, care l-a primit orbește pentru că el s-a dat drept *expresia științei*, drept rezultatul sau sinteza descoperirilor ei celor mai recente. El s-a servit de prestigiul științei, el care, ca sistem, este negația științei, ca să impună mulțimii semi-savanților, incapabili să-i priceapă ipocrizia. Prin ei s-a introdus în școli, unde, în mod laș, a exploatat și exploatează candoarea și naivitatea copiilor și a tinerilor neexperimentați care nu au nici cunoștințe suficiente, nici spirit critic destul de dezvoltat pentru a deosebi minciuna de adevăr, și a otrăvit astfel, cu doctrinele sale răufăcătoare, mai multe generații.

Ca orice eroare, materialismul înseamnă ignoranță fie prin lipsă de cultură, fie prin lipsă de inteligență, fie prin pasiune. La șaptesprezece ani, eram materialist pentru că nu aveam decât o sumă foarte restrânsă de cunoștințe asupra naturii; pentru că rațiunea mea nu era încă dezvoltată, așa că, neavând spirit critic, credeam tot ce auzeam și citeam și căzusem în cursa unei perfide afirmații că oamenii de știință sunt toți materialisti. Ei bine, dacă de atunci nu aș fi dobândit, printr-un studiu continuu, noi cunoștințe asupra naturii brute și asupra ființelor viețuitoare, sau dacă din nenorocire, facultățile mele intelectuale ar fi rămas copilărești, cum erau la acea vârstă, sau dacă nu aș fi constatat că adevărații savanți resping sistemul materialist, aș fi și astăzi o victimă a acestei doctrine.

Adepții materialismului au repetat de atâtea ori că știința modernă a izgonit definitiv din domeniul său ideea de „Dumnezeu”, ei au știut să manevreze așa de bine, că astăzi multora le este rușine să pronunțe cuvântul „Dumnezeu” față de martori.

Toate acestea s-au făcut în numele științei. Și totuși, marii savanți, creatorii și gloriile științei, au admis toți, și au proclamat existența lui Dumnezeu. Fără a mai vorbi de Copernic, de Kepler, de Galilei, de Descartes, de Bacon, de Pascal, de Leibnitz, de Newton, putem cita ca teiști declarați: marii astronomi: Herschell, Laplace; fundatorii chimiei moderne: Lavoisier, Berzelius; fundatorii fizicii moderne: Volta, Ampere, Faraday, Maxwell, William Thompson (Lord Kelvin), Marconi etc.

În tabăra adversă, printre cei ce neagă pe Dumnezeu, cine se află care să poată fi opus, ca valoare, somităților științifice pe care le-am citat?

Materialiștii pretind că știința modernă este opera doctrinei lor. Ei bine, în zadar va căuta cineva să descopere printre dâșii pe vreunul din întemeietorii științei moderne, căci nu va găsi, — ca om remarcabil, ieșind din grămada mediocrităților, decât pe faimosul zoologist Haeckel. Or, Haeckel este un spirit cu totul antiștiințific; el se crede fondatorul unei religii noi, *religia monistă*; iar fanatismul sectar, de o violență rară, cu care caută să o propage, îi întunecă judecata și îi ridică calmul și imparțialitatea, calitate *sine qua non* a adevăratului om de știință. Creatorii transformismului, Lamarck și chiar Darwin, pe ale căror idei materialiștii moderni și-au zidit sistemul, *credeau în Dumnezeu*. O altă cauză a credinței în *existența lui Dumnezeu*, care ține de rațiune, și nu de sentimente, mă impresionează prin greutatea sa. Ea provine din extrema dificultate sau mai bine zis din imposibilitatea de a concepe Universul prodigios și imens, cuprinzând omul și facultatea sa de a privi în viitor, ca rezultatul unui destin și al unei necesități oarbe. Cugetând astfel, mă simt condus să admit o *Cauză primară cu un spirit inteligent*, analog până la un oarecare punct cu acel al omului, și merit numirea de *deist*. Nu am mers niciodată până la ateism în adevăratul sens al cuvântului, adică până a nega existența lui Dumnezeu.

Dar, doctrina creștină și deci pacificarea omenirii au o serie de vrășmași. Remediul pe care-l recomandă Paulescu este spiritul divin al adevărului — trăsătura distinctă a creștinismului, spunând „Înainte acestui spirit al adevărului mă închin, strigând din adâncul sufletului: Creez în Duhul Sfânt” Între știință și religie nu există conflicte, atât timp cât ambele sunt bine interpretate. „Marii oameni de știință, marii cosmologi consideră că legile care guvernează tot ceea ce ne înconjoară au fost gândite de Dumnezeu în așa-numita condiție inițială înaintea nașterii Universului, iar știința nu face altceva decât să descopere, pas cu pas, aceste legi. Dacă vorbim de garanția existenței lui Dumnezeu din perspectiva omului de știință, ea este dată de perfecțiunea și de extraordinara coerență care există între toate procesele cosmice în Univers. Iar marii oameni de știință nu se sfiesc să afirme că această perfecțiune este opera Creatorului”.

Știm că în acest domeniu al interferenței în ceea ce înseamnă posibilă întâlnire dintre perspectiva teologică, filozofică și științifică există subiecte de maximă actualitate care necesită pe undeva o explicitare din perspectivă eclezială. Este un domeniu care prezintă și multiple riscuri și de aceea este nevoie să le explicităm, pentru dezvoltarea unei conștiințe, a unui dialog onest în care să evităm, deopotrivă, atitudinile unilaterale și reduționiste. Pe de o parte, o atitudine în care este prezentată o separare radicală a perspectivelor, a domeniilor, iar pe de altă parte o atitudine care încearcă o acomodare forțată a perspectivelor, ajungându-se astfel la o posibilă confuzie, la sincretisme și la

alte situații care distorsionează pe undeva relația onestă dintre teologie, filozofie și știință.

Nu ometem din această enumerare și un exponent al politicului, Denis de Rougemont, politicianul creștin care a fost unul dintre cei mai importanți oameni politici ai Europei. S-a numărat printre fondatorii proiectului Uniunii Europene. Datorită lui există astăzi Institutul de Studii Europene cu sediul la Geneva. Pe lângă aceste merite politice excepționale, Denis de Rougemont poate fi apreciat și pentru scrierile sale creștine. Înainte de a fi om politic și scriitor, Denis de Rougemont a fost creștin.

Un domeniu, în care, în opinia unora și pe care o îmbrățișăm, știința și religia sunt conciliabile, este cel al tehnologiei, unde multă lume vede acest domeniu ca pe ceva total opus religiei. Adică, dacă tu îți propui să protejezi mediul, aperi omul, dar faci și voia lui Dumnezeu.

Utilizarea tehnologiei și protecția mediului

În orice caz, tendința de a învinui tehnologia pentru problemele mediului nu se datorează numai dorinței noastre de a găsi un țap ispășitor de fiecare dată când nu înțelegem pe deplin fenomenele sociale. În mod paradoxal, ele sunt de multe ori în consens cu idealurile acceptate la nivel social. Dorința de condiții de viață omogene, de egalitate și de reglementări societale mai sistematice constituie un puternic impuls în direcția unei administrații de mediu. În multe privințe, tehnologia informatică este de mare ajutor în implementarea unei asemenea administrații de mediu ameliorate. Ea poate să facă realizabile visurile într-o lume perfectă într-o asemenea măsură încât aspectele negative ale unei astfel de lumi perfecte devin pentru prima oară vizibile în mod efectiv. Un bun exemplu îl constituie aplicarea legislației de mediu. Urmărirea mai bună a delicvenților pare să fie îndeobște acceptată. Și totuși, nu știm în ce măsură au nevoie societățile de libertate de acțiune față de comportamentul „deviant” în vederea frânării evoluției. De asemenea, nu știm dacă un anumit grad de ne-urmărire penală nu este necesar pentru a asigura supunerea la normele sociale. Dacă în general s-ar ști în ce măsură multe norme sociale vizând protecția mediului sunt permanent violate, atunci s-ar putea ca supunerea la ele să fie mult redusă.

O problemă importantă este, actualmente, dacă toate tipurile de tendințe sociale pot fi coroborate în același fel de tehnologia informatică sau dacă această tehnologie acționează selectiv. Un alt mod de a formula această problemă este de a ne întreba dacă toate forțele sociale pot să folosească cu succes tehnologiile informatice în vederea promovării propriilor interese sau dacă unele interese dobândesc prin această utilizare avantaje mai mari decât altele.

Tehnologia extinde mijloacele de autoapărare ale forțelor sociale în scopul protecției mediului

Se pare că există un răspuns prompt la această problemă. El provine din faptul că, în general, tehnologia își dobândește configurația și își găsește domeniile de aplicare prin intermediul acțiunii forțelor sociale, al scopurilor, conflictelor și ideologiilor lor. În societate există o luptă permanentă pentru putere și prestigiu. Tehnologia informatică extinde mijloacele de autoapărare ale forțelor sociale aflate în conflict. Luptele trecute, investițiile deja făcute au pregătit momentul în care apar în societate noile tehnologii informatică. În cadrul legal și instituțional al protecției mediului, deja constituit, distribuția inegală a posibilităților economice și (alte) raporturi de putere conduc în mod inevitabil la noi tehnologii, însușite în primul rând de aceia care pot să le și ofere. Utilizarea lor și, bineînțeles, lărga lor dezvoltare ar fi astfel orientate încât să slujească în primul rând interesele și scopurile celui puternic și bogat.

Acest punct de vedere asupra problemei implicațiilor societale ale tehnologiei devine tot mai popular. El corespunde impresiei pe care mulți oameni din țările industrializate o obțin din observarea schimbărilor care au loc în jurul lor. Pentru ei, birocrațiile private și publice par să fie și mai îndepărtate – mai puțin accesibile decât înainte – atunci când procesele administrative de mediu sunt manevrate de calculator. În plus, acest punct de vedere are un important efect secundar care face ca prelucrarea automată a datelor să fie neutră și imaculată. Inginerul poate continua să-și prezinte jucăria preferată ca instrument pentru o societate a cărei funcționare actuală o ignoră. În același timp, el poate reacționa împotriva prezentării calculatoarelor ca țap ispășitor pentru consecințele nefaste ale politicilor de dezvoltare durabilă și dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos.

În sfârșit, acest punct de vedere are un avantaj suplimentar făcând ca problema să poată fi tratată în cadrele de referință dominante ale științelor sociale. În general, societatea este concepută ca o arenă în care au loc lupte în vederea unei permanente realocări atât a resurselor materiale, cât și a resurselor de putere. Totuși, acest argument suferă de un mare neajuns. Permanentă redistribuire a resurselor poate foarte bine să abată atenția de la evoluția societății care treptat se remodelează prin intermediul acestei redistribuiri, adică a acumulării de putere în structurile organizate ale societății. Concepând aceste deplasări de putere în cadrul de referință care admite continua repetare a luptelor politice se poate disimula posibilitatea ca acestea să se încheie într-o zi sau cel puțin să-i piardă semnificația.

O societate mai sistematică poate, bineînțeles, să fie și consecința pe termen lung a schimbărilor care abia se conturează. Marea problemă ce se ascunde în spatele acestei situații este dacă această sistematizare va fi limitată

la ceea ce este necesar sau va atenta la creativitatea omului, la judecata lui critică și la libertatea lui, conducând în cele din urmă la o societate birocratică în întregime reglementată.

Tehnologia și birocrăția administrației mediului

Analiza proprietăților intrinseci ale tehnologiei explică mai bine succesele și implicațiile ei sociale decât considerarea ei doar ca un instrument accesibil forțelor sociale. Măsura în care structurile formalizate domină o societate este afectată de tehnologiile de care se servește această societate. Probabil că trăsătura generală a „informatizării” incipiente a societății este importanța tot mai mare a elementelor formale în cadrul sistemului social. Tehnologia este în același timp cauza imediată și vehiculul introducerii acestora.

Birocratizarea și informatizarea societății: două procese corelate?

Triumful calculatorului pune în evidență o paralelă remarcabilă în rolul tot mai mare al organizațiilor formale, al birocrățiilor în societate. Birocratizarea societății este punctul din care trebuie să înceapă analiza macrosociologică a implicațiilor sociale ale prelucrării automate a datelor. Birocratizarea, așa cum este înțeleasă aici, este mai mult decât simpla existență a unor organizații puternice cu structuri ierarhice și cu alte caracteristici ale birocrăției. Informatizarea și birocratizarea societății sunt procese înrudite. Ambele sunt înrădăcinate în aparenta superioritate a structurilor formalizate de a realiza scopuri determinate.

Influența ei va fi globală și probabil că impactul va afecta toate tipurile de societate. Privite din punctul de vedere al prezentului, toate acestea par utopice. Dar trebuie să avem în vedere și să fim destul de imaginativi pentru a constata că o schimbare în perspectivă a transformat adesea utopia în realitate. Prezentele reflecții, oricât de preliminare și de sumare ar fi, pun în evidență un aspect: în acțiunea noastră de a aplica asemenea planuri va trebui să realizăm o imensă muncă conceptuală și organizațională la scară globală. Dacă luăm în considerare faptul că ceea ce prevedem astăzi va deveni o necesitate în circa 30 de ani, trebuie să conchidem că este urgent să întreprindem pregătirile necesare. În realitate, suntem deja depășiți de cerințele epocii noastre și această întârziere poate să fie costisitoare și periculoasă pentru societate.

Calculatorul poate fi folosit ca instrument, în artă, de exemplu, compunere de muzică, pictură, în drept, pentru sistematizarea cadrului normativ supus inflației legislative și de nepătruns pentru un avocat lipsit de banalul laptop conectat la internet. E ca un penel, adică nu calculatorul este

cel care creează, nu pictează, nu compune solfegii ori face legi. Și aici este diferența între ceea ce se poate face cu orice instrument și creativitate și posibilitățile umane. Și, ca în orice știință, cu cât avansezi în domeniul respectiv, cu atât îți dai seama de ceea ce nu știi și sunt lucruri care te trimit imediat la cel puțin o întrebare: dacă nu există și altceva în afară de știință. Atunci îți dai seama de limitele tale ca om.

Inteligența artificială este ceva care aplică mecanic niște reguli. Omul însă are și empatie, are posibilitatea de a se pune în pielea celuilalt, de a trăi, are ceva în plus. Și aici am să dau un exemplu. În viziunea unui filosof rus, Mihail Bahtin, limbajul este foarte mult legat de dialog. El a fost influențat foarte mult de ideile Ortodoxiei. Așadar, lucrurile sunt departe de a fi explicate total de știință, dar trebuie să vedem toate acestea ca pe niște instrumente. Și inteligența artificială, de fapt trebuie văzută ca un instrument, nu ca pe ceva care poate să creeze niște roboți care vor înlocui oamenii.

Concluzii, soluții și propuneri cu privire criza economică, degradarea mediului și starea duhovnicească a omului

Dintru-început unele întrebări îmi stăruie în minte: între comportamentul economic al oamenilor și convingerile lor religioase există o legătură sau nu?; poate fi influențată în bine sau în rău performanța mai ridicată sau mai scăzută, în funcție și de convingerile lor religioase? comportamentul unui investitor economic ateu este diferit față de cel al unui investitor credincios? În cazul comportamentului investitorului religios contează că el aparține religiei creștine, religiei islamice sau nu?

Având în vedere specializarea mea juridică, voi căuta să găsesc un posibil răspuns și la problematici de genul: Observați în cazul acesta contează ce fel de religie intră în dialog și mai mult decât atât în cazul religiei creștine contează, în termeni de comportament diferențiat faptul că sunt creștin-ortodox, că sunt catolic, că sunt protestant sau neoprotestant? În general, linia de resurse pe care mă străduiesc să o argumentez este că da, toate acestea contează. Și atunci înseamnă că are sens să îmi pun problema următoare: căutând să fiu eu eficient și profitabil în termeni economici, ca întreprinzător și consumator eu pot să îmi păstrez lucrarea virtuților. Adică a smereniei, a înfrânării, a comuniunii sau sunt condamnat la concurență sau excludere reciprocă de pe piață. Una este să implicăm valorile morale în virtutea considerentelor de natură etică și alta în virtutea considerentelor de natură teologică, religioasă.

În acest context o aplicație interesantă este problema actualei crize economice și financiare. Atât în stabilirea naturii, a cauzelor și a remediilor, există o perspectivă creștin-ortodoxă care are și condiția duhovnicească a omului curent implicat în mod natural în procesele economice, fie în calitatea

lui de întreprinzător, de capitalist, de investitor sau de consumator. Privind doar din perspectiva teoriei economice propriu-zise adică a celei care nu este în dialog majoritatea economiștilor sunt înclinați să creadă că această criză este inevitabilă. Însă criza economică privită și din perspectivă teologică este un fenomen evitabil pentru că o bună parte din cauzele sale de profunzime, care țin de natura crizei au legătură cu starea căzută duhovnicească a omului contemporan spre exemplu. Așadar, crizele economice au soluții economice. Soluțiile economice nu pot fi aplicate deoarece cauzele neaplicării lor țin de condiția căzută a omului, iar condiția căzută a omului este o problemă de teologie. Aici eu trebuie să mă înarmez cu instrumentele urcușului duhovnicesc și în felul acesta vedem cum se face legătura între o entitate și un proces economic și o entitate și un proces duhovnicesc. Și se combină între ele.

De asemenea, amploarea și gravitatea problemelor sociale de dimensiuni planetare, ca și degradarea mediului, mișcările de populație, noile dimensiuni ale insecurității – consecințe ale creșterii numărului de războaie civile – nu mai pot fi „girate” de guverne și de ONG-uri, statele fiind obligate fie să modifice instrumentele de reglementare actuale în materie, fie să instituie noi mecanisme internaționale. Acesta este motivul pentru care dezbaterile asupra reformei instituțiilor internaționale trebuie luate în serios. ONG-urile care activează în sfera dreptului mediului și a drepturilor omului trebuie, în mod deosebit, să consacre mai multe eforturi impulsiei acestei reforme, răspunzând la întrebările ce privesc suveranitatea și legitimitatea, și anume: cine are dreptul să comande, cum, supunându-se cărui control și în ce structuri de participare politică.

Iar din perspectiva conflictelor militare ce se desfășoară sub ochii noștri, în scopul urgentării situației presante de întâlnire sau chiar de fuzionare a provocărilor ambientale globale cu inadecvarea resurselor disponibile pentru protecția mediului, ONU trebuie să promoveze aplicarea posibilităților resurselor înrudit-militare în protecția mediului privind: crearea unui grup de lucru internațional pentru monitorizarea mediului, pus la dispoziția ONU, care să includă pe lângă personalul specializat și dotarea cu facilitățile aferente din sectorul militar pentru a întări alte capacități internaționale multilaterale chemate să răspundă urgențelor ambientale; implicarea mai puternică a personalului militar prin educație și instrucție în conștientizarea necesității protecției mediului și în utilizarea deprinderilor și abilităților acestuia pentru monitorizarea agresiunii asupra mediului; susținerea și dezvoltarea transferului tehnologiei militare sectoarelor ne-militare în interiorul și între state.

Întrucât experiențele actuale în domeniu sunt limitate, iar cooperarea statelor este vitală pentru un efort global care să implice resursele militare pentru scopuri ambientale, ar fi util schimbul de experiență între state – prin intermediul ONU – în folosirea resurselor înrudit-militare în planurile

naționale de acțiune pentru protecția mediului, precum și evaluarea resurselor înrudit-militare naționale, care ar putea fi puse la dispoziția ONU sau a altor organizații internaționale pe anumite termene, pentru utilizarea lor în caz de dezastre ambientale sau urgențe. În acest sens, crearea pe lângă ONU a unui grup de lucru pentru monitorizarea stării mediului, cu personal specializat și dotat cu tehnologie militară pentru a răspunde urgențelor ambientale în scopul abordării inter, pluri și transdisciplinare a problematicii protecției mediului pentru a obliga juriștii să apeleze tot mai mult la serviciile și expertiza specialiștilor de mediu, dar și a filosofilor ori teologilor, ni se pare de stringentă actualitate. În mod concret, propunem și unele măsuri cum ar fi: implicarea mai angajantă a personalului militar prin educație și instrucție în conștientizarea necesității protecției mediului; încorporarea preocupărilor de mediu în programele naționale militare de cercetare și dezvoltare; integrarea scopurilor prezervării mediului și a dezvoltării susținute în conceptele naționale de securitate; promovarea eforturilor de dezarmare deoarece activitățile militare atentează la mediu atât în timp de pace cât și în timp de conflict armat.

Iată, succint, numai din rațiuni redacționale, câteva reflecții cu privire la eco-teologie din perspectivă transdisciplinară. Există, desigur și riscul imperfecțiunii unei prime întreprinderi de acest gen, atât sub raportul completitudinii problematicii, cât și sub acela al unității de interpretare – atâta timp cât, în multe probleme teoretice, opiniile, chiar în rândurile cercetătorilor, rămân încă divergente.

BILIOGRAFIE

- Alexandru Ioan, *Interdisciplinaritatea. Noua paradigmă în cercetarea și reformarea administrației publice*, Editura Academiei Române, București, 2010.
- Bădescu Valentin-Stelian, *Dreptul mediului, sisteme de management de mediu*, Editura CH Beck, București, 2011.
- Bădescu Valentin-Stelian, *Dreptul mediului, Sisteme de management de mediu*, Editura CH Beck, București, 2011.
- Bourceanu Gelu, *Dincolo de izolare și conflict: dialogul edificator*, Ziarul Lumina, nr. 15/17 aprilie 2011.
- Geamănu Grigore, *Drept internațional public*, vol. 1, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981.
- Iorgovan Antonie, *Tratat de drept administrativ*, vol. 1, Editura ALLBECK, București, 2002.
- Popa Nicolae, *Teoria generală a dreptului*, Editura Actami, București, 1996.
- Eclesiastul*, CAP 1-9, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982.